

Q U E E S T E 20

2013 / 1

TIJDSCHRIFT
OVER JOURNAL OF
MIDDELEEUWSE MEDIEVAL
LETTERKUNDE LITERATURE
IN DE IN THE LOW
NEDERLANDEN COUNTRIES

Queeste

Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden

Journal of Medieval Literature in the Low Countries

Revue de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas

Zeitschrift für die Literatur des Mittelalters in den Niederlanden

Redactie/Editors

Suzan Folkerts (Rijksuniversiteit Groningen)

Renée Gabriël (Radboud Universiteit Nijmegen)

Samuel Mareel (Universiteit Gent)

Dirk Schoenaers (University College London)

drs. Renée Gabriël, RU, Afdeling Nederlandse Taal en Cultuur

Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, Nederland

r.gabriel@let.ru.nl

Recensieredactie/Book review editors

Elisabeth de Bruijn (Universiteit Antwerpen)

Judith Keßler (Radboud Universiteit Nijmegen)

dr. Judith Keßler, RU, Afdeling Duitse Taal en Cultuur

Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, Nederland

j.kessler@let.ru.nl

Redactieraad/Editorial board: Wim van Anrooij (Universiteit Leiden), Adrian Armstrong (University of London), André Bouwman (Universiteit Leiden), Herman Brinkman (Huygens ING, Den Haag), Godfried Croenen (University of Liverpool), Carla Dauven-van Knippenberg (Universiteit van Amsterdam), W.P. Gerritsen (Universiteit Leiden), Hermina Joldersma (University of Calgary), Orlanda S.H. Lie (Universiteit Utrecht), Thom Mertens (Universiteit Antwerpen), Johan Oosterman (Radboud Universiteit Nijmegen), Dieuwke van der Poel (Universiteit Utrecht), Bart Ramakers (Rijksuniversiteit Groningen), Remco Sleiderink (Hogeschool-Universiteit Brussel), Helmut Tervooren (Universität Duisburg-Essen), Paul Wackers (Universiteit Utrecht), Geert Warnar (Universiteit Leiden), Frank Willaert (Universiteit Antwerpen)

Abonnementen

Regulier €33,-; studenten, A10's en O10's €23,-; instellingen €44,- (telkens per jaargang, incl. verzendkosten). Abonnees buiten de Benelux wordt €7,- verzendkosten in rekening gebracht. Voor collectieve abonnementen van meer dan tien exemplaren geldt een korting van 25%. Een jaargang telt 2 nummers en 96 blz. per nummer.

Uitgeverij en abonnementenadministratie

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, NL-1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

telefoon 035-6859856, telefax 035-6836557, E-mail info@verloren.nl

rekening Postbank 4489940

postrekening België 000-1638529-05

postrekening Duitsland 866 14-661 BLZ 590 100 66

Auteursrechten

Met uitzondering van de samenvattingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *With the exception of the summaries no part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.*

Naar aanleiding van ... / Apropos of ...

De (late) Middelnederlandse ridderepiek belicht

BART BESAMUSCA

Naar aanleiding van: An Faems en Marjolein Hogenbirk (red.), *Ene andre tale. Tendensen in de Middelnederlandse late ridderepiek*. Hilversum: Verloren, 2012 (Midleleeuwse Studies en Bronnen CXXXI). 318 p., ill., ISBN: 978-90-8704-224-0, prijs: € 29,-.

Tot voor kort richtte de studie van de Middelnederlandse ridderepiek zich hoofdzakelijk op teksten die in de dertiende eeuw zouden zijn ontstaan, ten nadele van de latere ridderromans, die vaak genegeerd of negatief gewaardeerd werden. In hun inleidende artikelen (p. 11-36, 37-52) op de bundel *Ene andre tale* signaleren An Faems (p. 11-14) en Jef Janssens (p. 40-42) deze karakteristiek van het onderzoek. Vanuit die optiek is de hoofdtitel van het boek, ontleend aan de *Roman van Limborch*, treffend voor een bundel studies over de veertiende-eeuwse ridderromans. Maar de vlag dekt de lading minder als het gaat om de inhoudelijke verschillen tussen de dertiende-eeuwse en veertiende-eeuwse teksten. De latere ridderromans leggen weliswaar andere accenten, maar er is toch veeleer sprake van continuering van het dertiende-eeuwse corpus dan van een breuk met de voorgangers. Deze observatie vindt steun in de lijst van acht kenmerken die Faems voor het late corpus presenteert (p. 16-19). De romans (1) zijn rond 1300 of later ontstaan, (2) zijn vaak zeer omvangrijk, (3) kennen veel hoofdpersonen, (4) hebben een ingewikkelde verhaalstructuur waarin verhaaldraden elkaar afwisselen, (5) bevatten ideologische confrontaties onder invloed van de reislust van de personages, (6) zijn gebaseerd op een grote en eclectische hoeveelheid bronnen, (7) behandelen de verhaalstof op overtreffende wijze ten opzichte van de oudere ridderromans ('superlativiteit' genoemd) en (8) vertonen een tendens tot realisme. Terwijl Janssens in zijn bijdrage overtuigend het belang

van het zevende kenmerk voor de late ridderromans onderstreept (p. 45-50), kunnen we tegelijkertijd vaststellen dat de tendensen 2 tot en met 6 in wisselende combinaties ook van toepassing zijn op dertiende-eeuwse ridderromans, zoals de trilogie *Lanceloet-Queeste-Arturs doet* en de *Walewein* van Penninc en Vostaert. Zo bezien, valt het toe te juichen dat *Ene andre tale* oproept tot bestudering van de veertiende-eeuwse ridderepiek, maar zou het jammer zijn als de bundel de opmaat zou blijken te zijn tot het poneren van een breuk tussen twee corpora. Zoals Faems terecht opmerkt (p. 30-31), zetten de late romans de dertiende-eeuwse verhaaltraditie voort en circuleren vroege en late romans samen in veertiende-eeuwse handschriften. De Middelnederlandse ridderepiek die tussen ca. 1200 en ca. 1350 werd geschreven (en nog langer werd afgeschreven) moet als één, zich ontwikkelend, geheel bestudeerd worden (hetgeen ook daadwerkelijk gebeurt in de afsluitende bijdragen van Jos Biemans en Mike Kestemont).

Janssens verruimt het blikveld van de neerlandicus door de Franse literatuur in zijn beschouwing te betrekken. Zo wendt hij de vroeg dertiende-eeuwse *Guillaume de Dole*, toegeschreven aan Jean Renart, aan om de *Roman van Limborch* te typeren (p. 37-39, 42-44). Aan het slot van zijn bijdrage vraagt hij zich af of het zin heeft om ook naar de Duitse literatuur te kijken (p. 52, n. 64). Die vraag zou ik graag bevestigend beantwoorden. Ter illustratie valt te wijzen op een werk waaraan ik herinnerd werd door Janssens' verwijzing naar de *Historia Apollonii regis Tyri* (p. 50-51). Omstreeks 1300 bewerkte de Weense arts Heinrich von Neustadt deze Latijnse tekst tot een roman van zo'n 20.600 verzen, die vermoedelijk bedoeld was als vermaak voor de stedelijke elite. In het hoofddeel van *Apollonius von Tyrland* (vs. 2906-15118) worden de omzwervingen van de held uitvoerig en onafhankelijk van de Latijnse bron beschreven. Het betreft een niet-causale aaneenschakeling van wonderbaarlijke avonturen, die deels gebaseerd zijn op oudere Duit-

se teksten als de *Iwein* van Hartmann, Wolframs *Parzival* en de *Alexander* van Ulrich von Etzenbach.¹ De fascinerende parallellen die deze tekst van Heinrich von Neustadt vertoont met de late Middelnederlandse epiek nodigen uit tot een vergelijkend onderzoek.

De twee inleidende bijdragen worden gevolgd door een drieluik over de Alexandertraditie. Janet van der Meulen betoogt dat de belangstelling van de Avesnes-dynastie voor de Alexanderstof van lange adem was (p. 55-81). Met bijzondere aandacht voor de politieke propaganda die in de literaire productie verwerkt werd, voert zij eerst Aleide van Holland, vanaf december 1257 de weduwe van Jan I van Avesnes, ten tonele als degene die rond 1260 Jacob van Maerlant opdracht gaf tot het schrijven van *Alexanders geesten*. In de jaren voor 1340 zou Philippa van Henegouwen, dochter van graaf Willem III en echtgenote van de Engelse koning Edward III, de eerste versie van de Oudfranse *Perceforest* hebben laten vervaardigen en de Franse dichter Brisebare het slot van de *Vœux du paon* hebben laten herschrijven, met de *Restor du paon* als resultaat. Van der Meulens ingenieuze redenering loopt uit in een stelling die voor de neerlandistiek interessant is: Jan van Boendale zou *Van den derden Eduwaert* gedicht hebben in opdracht van Philippa en haar echtgenoot (p. 80-81). Aangezien de tekst, die Boendale kort na 1340 geschreven zou hebben, een lofzang op Edward III is, is deze bewering aanlokkelijk, maar Van der Meulen verzuimt helaas haar hypothese te beargmenteren. Is het niet veel waarschijnlijker dat een Brabantse medestander (en bewonderaar) van de Engelse koning Boendale om *Van den derden Eduwaert* verzocht heeft?

In haar bijdrage over twee Middelnederlandse Alexanderromans uit de veertiende eeuw, *Cassamus* en *Florimont* (p. 83-101), vertrekt Anne Reynders vanuit de plausibele veronderstelling dat de drie bewaard gebleven Middelnederlandse tekstgetuigen van de *Cassamus*, die onderling sterk van elkaar verschillen, teruggaan op één

Middelnederlandse vertaling van de *Vœux du paon*. In afwijking van Van der Meulen, die de Oudfranse bron overeenkomstig de courante opvatting in de romanistiek toeschrijft aan Jacques de Longuyon, die het werk rond 1310 geschreven zou hebben (p. 62), laat Reynders op grond van recent Frans onderzoek de mogelijkheid open dat een anonieme auteur uit Noord-Frankrijk de *Vœux du paon* aan het begin van de veertiende eeuw dichtte (p. 94). De Middelnederlandse vertaling, zo betoogt Reynders, volgde het Oudfrans op de voet, zoals de Brusselse *Cassamus*-fragmenten laten zien. De Leidse fragmenten representeren een herschrijving van de Middelnederlandse vertaling, en de volledige, sterk verkorte versie die in het Amsterdamse *Rose*-handschrift (Den Haag, KB, KA 24) opgenomen is, is het resultaat van de intentie om de tekst aan de context van de codex aan te passen.

De tweede Alexanderroman die Reynders bespreekt, gaat over Florimont, de grootvader van Alexander de Grote. Op basis van de bijna 400 verzen die er van de Middelnederlandse tekst bewaard gebleven zijn, bekrachtigt zij de opinie van Robrecht Lievens, de ontdekker en eerste uitgever van het fragment, dat de Middelnederlandse dichter een zeer getrouwe vertaling vervaardigde van de omvangrijke Oudfranse *Florimont*, die in 1188 door Aimon de Varennes voltooid werd. Interessant is Reynders' suggestie dat het verschijnen van de *Cassamus* de aanleiding kan zijn geweest voor hernieuwde belangstelling voor de Alexanderstof, in de vorm van *Alexanders geesten*, en voor de vertaling van de Oudfranse *Florimont*, ook al was die tekst toen meer dan een eeuw oud (p. 99). Een tekstuitgave van het Middelnederlandse fragment presenteert Frank Brandsma in de derde bijdrage over de Alexandertraditie (p. 103-121). Zijn kritische editie en parallelvertaling zijn een welkome aanvulling op de diplomatische uitgave van Lievens uit 1958. In het gedeelte dat volgt op zijn tekstuitgave bespreekt Brandsma onder meer de proloog en bevestigt hij de voorzichtige suggestie van Lievens, op basis van de getallen in de beschadigde derde regel, dat de Middelnederlandse *Florimont* in 1318 geschreven werd (p. 113, n. 32, en eerder p. 104).

Huge van Bourdeus, de *Borchgrave van Couchi* en *Seghelijn van Jheruzalem* vormen de onderwer-

¹ Zie voor Heinrich von Neustadt: Peter Ochslein, 'Heinrich von Neustadt', in: Kurt Ruh, Burghart Wachinger e.a. (red.) *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon I-X*. Berlijn en New York: De Gruyter, 1978-1999², dl. 3, kolom 838-845.

pen van de drie artikelen die in *Ene andre tale* na de bijdragen over de Alexandertraditie samengebracht zijn. Mieke Lens tracht de late epiek beter te begrijpen door *Huge van Bourdeus* te vergelijken met de dertiende-eeuwse *Floris ende Blancefloer* (p. 125-150). Die vergelijking lijkt verantwoord, omdat de teksten veel gemeen hebben, zoals alleen reizende helden in het Oosten en confrontaties tussen christenen en heidenen (p. 127), maar ze is toch niet geheel zuiver. Buiten de chronologie is er namelijk nog een tweede factor in het spel: de teksten behoren tot verschillende teksttypen. Door te kiezen voor *Floris ende Blancefloer* brengt Lens de ridderroman *Huge van Bourdeus* in verband met een roman waarin een zwakke held vooral met hulp van anderen zijn doel bereikt. *Floris ende Blancefloer* is geen ridderroman, zoals Lens zelf ook constateert (p. 132, 135). De lijst van kenmerken die zij voor *Huge van Bourdeus* presenteert (p. 137) had er zeker anders uitgezien als de roman was vergeleken met, bijvoorbeeld, de *Walewein*.² Deze bedenking laat onverlet dat sommige karakteristieken die Lens identificeert goed aansluiten bij ander onderzoek. Zo wijst zij er terecht op dat de diversiteit (van thema's, motieven, avonturen en personages) en de complexiteit van *Huge van Bourdeus* geschaard kunnen worden onder wat Janssens de 'superlatieve behandeling van de stof noemt' (p. 138). In het tweede deel van haar bijdrage laat Lens zien dat een aandachtspunt in *Huon de Bordeaux*, slecht stadsbestuur, in de Middelnederlandse bewerking uitgewerkt wordt en verbindt zij die adaptatie vragenderwijs met de veertiende-eeuwse Vlaamse stedelingen, meer in het bijzonder met de laag onder de stedelijke elite (p. 149). Verderop in *Ene andre tale* verkondigt Jos Biemans een vergelijkbaar standpunt ten aanzien van de primaire bezitters van de doorgaans eenvoudige handschriften met Middelnederlandse ridderepiek: zij moeten naar zijn inzicht niet gezocht worden onder de adel of de hoogste kringen van het stedelijke patriciaat, maar in de regionen er onder (p. 255-257). Met dergelijke tamelijk precieze identificaties willen we denken toch verder springen dan de polsstok van

onze gegevens lang is. Faems, die in haar inleiding voorzichtig oppert dat de samenstelling van het publiek van de ridderromans in de loop der tijd verburgerlijkt en vervrouwelijkt, tekent terecht aan dat de onderbouwing van hypotheses over de mogelijke receptiekringen van de Middelnederlandse verhalende literatuur moeizaam verloopt (p. 31-33).

De fragmentarisch bewaard gebleven *Borchgrave van Couchi* is een veertiende-eeuwse bewerking van de *Châtelain de Couci*, die een zekere Jakesmes omstreeks 1300 schreef. In een omvangrijke en gedetailleerde bijdrage (p. 151-194) betoogt Jacques Tersteeg dat enkele Middelnederlandse verhaalelementen die in de Oudfranse bron ontbreken, zijn ontleend aan de teksttraditie van *Baudouin de Flandre*, een vijftiende-eeuwse prozaroman die teruggaat op een oudere Oudfranse tekst. Op de parallellen die Tersteeg bespreekt, valt soms wel het nodige af te dingen, maar als geheel genomen zijn de overeenkomsten, die alle betrekking hebben op één tekstgedeelte in de Oudfranse roman (de Ferrand van Portugal episode), overtuigend. Meer moeite heb ik met Tersteegs vervolgstap. Hij stelt dat de ontleningen bedoeld waren om bij te dragen aan de negatieve karakterisering van de Middelnederlandse burggraaf (p. 184), die hij een 'amoureuze antiheld' (p. 158) noemt. De Middelnederlandse dichter heeft kennelijk de *Châtelain de Couci* dermate diepgaand bewerkt dat de positieve hoofdpersoon uit de Franse tekst in de *Borchgrave van Couchi* ten tonele verscheen als negatief personage. Deze gedaanteverandering zonder precedent wordt door Tersteeg wel vermeld (p. 192), maar niet aangetoond. Hij beweert dat het handelen van de Middelnederlandse burggraaf opportunistisch, onhandig en egoïstisch zou zijn en vaak wordt gevolgd 'door relativierende, en mijns inziens vaak zeer humoristische en ironiserende vertellerscommentaren' (p. 158; ook p. 192), maar hij geeft geen representatieve voorbeelden. Al schiet Tersteegs betoog hier te kort, hij heeft me er volkomen van doordrongen dat de hoogst intrigerende *Borchgrave van Couchi* een monografie verdient.

Over een van de wonderlijkste vertegenwoordigers van de late epiek, *Seghelijn van Jherusalem*, zijn we mede dankzij het werk van Geert Claas-

² Zie voor een dergelijke vergelijking Matthias Meyer, 'It's Hard to Be Me, or Walewein/Gawan as Hero', in: *Arthurian Literature* 17 (1999), 63-78.

sens relatief goed geïnformeerd. In *Ene andre tale* bespreekt hij aan de hand van de kenmerken van de middeleeuwse heiligenlevens, opgesteld door Régis Boyer, de hagiografische aspecten van deze ridderroman (p. 195–212), om overtuigend vast te stellen dat in de *Seghelijn* ‘gangbare motieven zijn samengebracht in een narratief grondpatroon dat in hoge mate gebaseerd is op het grondpatroon van het heiligenleven’ (p. 210). Als hij de roman vergelijkt met andere veertiende-eeuwse teksten waarin wereldlijke en religieuze elementen verwerkt zijn, gebruikt hij de term ‘hybriditeit’ (p. 210), in navolging van Faems, die in haar inleiding met dit begrip aanduidt dat genregrenzen kunnen vervagen, waardoor hybride teksten zouden ontstaan (p. 20, 26–28). Ik vraag me echter af of het niet beter zou zijn om deze term uit ons analytisch instrumentarium te verbannen. Als we van hybride teksten spreken, wekken we de indruk dat we uitgaan van de gedachte dat genres een gefixeerd verschijnsel zijn. Maar genres zijn niet statisch, zij evolueren voortdurend. Genres vormen ‘einen zeitlichen Prozeß fortgesetzter Horizontstiftung und Horizontveränderung’.³ *Seghelijn* is geen hybride tekst die kenmerken van de ridderroman en de heiligenlevens vertoont, maar een representant van een nieuw teksttype, dat speelde met de verwachtingshorizon die toehoorders ten aanzien van epiek en hagiografie opgebouwd hadden. Zoals Claassens aan het slot van zijn bijdrage suggereert (p. 212), zou het heel goed kunnen dat *Seghelijn* de enige vertegenwoordiger van dit genre is.

De twee afsluitende bijdragen gaan als gezegd voorbij aan het onderscheid tussen de vroege en de late epiek. Jos Biemans bespreekt in een lang en informatief artikel de handschriften met Middelnederlandse ridderepiek vanuit een kwalitatief standpunt (p. 215–257). Zijn nuttige vertrekpunt betreft het onderscheid tussen een formeel boek, ‘vakkundig gemaakt volgens de geldende conventies en de regelen der kunst’ (p. 216) door een professionele kopiist, en een informeel boek, gemaakt door een doe-het-zelver

(die overigens soms best een vakkundig ogend handschrift kon produceren). Vervolgens laat hij de vele mogelijkheden voor het ontwerpen en maken van dergelijke handschriften de revue passeren, waarbij hij onder meer aandacht besteedt aan codices die één of meerdere teksten bevatten, papieren handschriften, één- en meerkolommige handschriften en de proporties van de epische codices. Zijn betoog over de verschillende niveaus van uitvoering loopt uit op een top van zes handschriften (p. 249), naar mijn smaak terecht aangevoerd door de codex met *Lantsloot vander Haghedochte*. Op Biemans’ afrondende uiteenzetting over de primaire bezitters van epische handschriften heb ik hiervoor gereageerd.

Mike Kestemont besluit *Ene andre tale* met een fraaie bijdrage over assonerende rijmparen in de Middelnederlandse ridderepiek (p. 259–290). Het resultaat van zijn automatische rijmanalyse van een digitaal corpus is verrassend. Terwijl de vroegst gedateerde ridderromans relatief onzuiver berijmd zijn (in ca. 16 van de 100 rijmparen is sprake van assonantie), rijmen dertiende-eeuwse en vroeg veertiende-eeuwse epische dichters doorgaans zuiver (al is er zeker geen absoluut verband tussen datering en zuivere rijmen). Deze uitkomst is in overeenstemming met de bevindingen van eerder onderzoek, maar dat geldt niet voor het resultaat dat betrekking heeft op de latere veertiende-eeuwse teksten: hier is sprake van een duidelijke toename van de assonanties. Al dwingen methodologische bedenkingen, zoals de grote ongelijkheid van de beschikbare data in chronologisch opzicht (de late dertiende en vroege veertiende eeuw zijn ernstig oververtegenwoordigd) tot voorzichtigheid (p. 269–71), Kestemonts onderzoek laat zien dat assonerende rijmen niet langer beoordeeld mogen worden als gevallen van tekstcorruptie of dichterlijke onkunde. Dat de latere epische dichters onzuivere rijmen, en in het bijzonder de minimale assonanties, niet vermeden, lijkt veeleer een teken dat ook in de veertiende eeuw de epiek vooral beluisterd werd (p. 279–282). Bij Kestemonts verklaring voor de rijmzuiverheid van de Middelnederlandse Arturepiek heb ik een kanttekening. Als hij oppert dat het verschil met andere Middelnederlandse teksttypen, waarin assonanties meer voorkomen, teruggevoerd kan worden op

3 Vgl. Hans Robert Jauss, ‘Theorie der Gattungen und Literatur des Mittelalters’. Herdrukt in: H.R.J., *Altërität und Modernität der mittelalterlichen Literatur. Gesammelte Aufsätze 1956–1976*. München: Fink, 1977, 327–358, hier 344.

een ‘gelijkaardig stilistisch onderscheid tussen de bronteksten van beide tekstgroepen’ (p. 278), ziet hij over het hoofd dat de grote bulk van de Middelnederlandse Arturepiek geen vertaling is van Oudfranse verstekten, maar van prozaromans. Een tweede opmerking plaats ik graag bij zijn suggestie dat de terugkeer van assonerende rijmen in de late Middelnederlandse epiek gelijkennis vertoont met de ‘alliterative revival’ in de Engelstalige veertiende-eeuwse epiek (p. 283). Deze analogie is in zoverre misleidend dat de herintroductie van allitererende teksten, zoals *Sir Gawain and the Green Knight*, een volstrekt zichtbaar verschijnsel is, terwijl de onopvallende terugkeer van de assonerende Middelnederlandse rijmen verborgen is gebleven tot Kestemont zijn innoverende onderzoek uitvoerde.

Een gemeenschappelijke bibliografie (p. 291-311), een register van auteurs en werken (p. 312-316) en een register van handschriften en drukken (p. 317-318) sluiten *Ene andre tale af*. We mogen de redacteuren An Faems en Marjolein Hogenbirk dankbaar zijn voor deze prachtige bundel, die veel stof tot nadenken biedt.

Adres van de auteur: Universiteit Utrecht, Departement Nederlands, Trans 10, 3512 JK Utrecht. A.A.M.Besamusca@uu.nl

Gloobaal en ‘global’ verzoend in twee banden

DICK E.H. DE BOER

Naar aanleiding van: Johannes Fried & Ernst-Dieter Hehl (ed.), *WBG Weltgeschichte. Eine globale Geschichte von den Anfängen bis ins 21. Jahrhundert. Band III, Weltdeutungen und Weltreligionen 600 bis 1500*. Darmstadt: WBG 2010. 502 p., ISBN 978-3-534-2106-8, prijs: € 58,20.

Walter Demel (ed.), *WBG Weltgeschichte. Eine globale Geschichte von den Anfängen bis ins 21. Jahrhundert. Band IV, Entdeckungen und neue Ordnungen 1200 bis 1800*. Darmstadt: WBG 2010. 504 p., 978-3-534-2107-5, prijs: € 58,20.

Toen ik jaren geleden gastcollege gaf in Vancouver, besefte ik voor het eerst ten volle het belang dat wereldgeschiedenis ook voor de mediëvistiek

had. Meer nog dan de contacten met collega's van over de hele wereld op de grote congressen in Kalamazoo en Leeds openden de ontmoetingen met de Canadese studenten mijn ogen. Daar maakte ik kennis met een studentenpopulatie die zeer sterk Aziatisch van herkomst was en voor wie het niet meer dan normaal was voor de periode van de mensheid die in de Europese geschiedenis meestal wordt geëtiketteerd als ‘de Middeleeuwen’ de ontwikkelingen in Azië en op het Amerikaanse continent als referentiekader, zo niet uitgangspunt te nemen. Natuurlijk drukte Western-Civ, zoals het daar heette, door het erfgoed van Renaissance, christendom en kolonialisme, zwaar op hun wereldbeeld, maar er was daar zelfs een beweging dat vak af te schaffen en te vervangen door een waarlijk ‘globale’, dus mondiale benadering. Toevallig viel mijn bezoek samen met enkele gastoptredens van Janet Abu-Lughod die in 1989 met haar boek *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350* een enorme impuls had gegeven aan de meer mondiale benadering van een essentiële periode uit ‘onze’ middeleeuwen. Een indringend gesprek met haar droeg er toe bij dat we in Groningen in het eerste jaar het college ‘Panorama van de wereldgeschiedenis’ invoerden dat enkele jaren lang als introductie werd gegeven door de hoogleraren van Oudheid tot Contemporaine geschiedenis, die als een soort estafettestokje de mondiale ontwikkelingen in hun periode doorgaven. Maar met de invoering van de brede bachelor en de reductie van het aantal vakspecifieke uren is dat vak helaas na een jaar of wat op het offerblok van de bezuinigingen gelegd. Destijds was één van de problemen het vinden van een geschikt handboek. Dat werd gevonden in J.M. Roberts, *History of the World* (diverse versies en edities), die nog wel van een zekere Western-Civ benadering uitging, maar zowel tijdvakken als werelddelen in zekere mate gelijkwaardig behandelde. Natuurlijk waren er daarnaast de grote, encyclopedische wereldgeschiedenissen, zoals de 22 banden van Golo Mann's *Propyläen Weltgeschichte* of de 35 van de *Fischer Weltgeschichte*. De laatste vijftien jaar is het aantal beknopte wereldgeschiedenissen sterk toegenomen, maar dat in 2010 een nieuwe meerdelige wereldgeschiedenis verscheen, is heel opmerkelijk.

Queeste. Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden

Queeste is een internationaal en meertalig tijdschrift op het gebied van de middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden (tot 1600). Het wil recht doen aan de meertaligheid van deze regio door niet enkel aandacht te besteden aan Nederlandstalige literatuur, maar ook ruimte te bieden voor de bestudering van teksten in het Frans, Duits, Engels of Latijn. Ook teksten die niet tot de literaire canon worden gerekend, kunnen in het tijdschrift aan bod komen. De beoordeling van de inzendingen gebeurt via *double-blind peer review*.

Queeste. Journal of Medieval Literature in the Low Countries

Queeste is an international, multi-lingual, peer-reviewed journal in the area of medieval literature in the Low Countries (to 1600). The journal reflects the multi-lingual nature of this region by providing a forum for research results on literature in Dutch as well as in a variety of other languages, such as French, German, English and Latin. The journal's definition of 'literature' is inclusive rather than exclusive and studies on non-canonical texts are welcome.

Queeste. Revue de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas

Queeste est une revue internationale multilingue consacrée à l'étude de la littérature médiévale dans les anciens Pays-Bas (jusqu'en 1600). Pour refléter la situation multilingue de ces régions, *Queeste* accueille aussi bien les contributions qui étudient la littérature en langue néerlandaise que les études de la littérature française, allemande, anglaise ou latine. La revue réserve également une place à l'étude de textes qui n'appartiennent pas au canon de la littérature médiévale. Tout article est soumis à l'avis de lecteurs (*double-blind peer review*).

Queeste. Zeitschrift für die Literatur des Mittelalters in den Niederlanden

Queeste ist eine internationale und mehrsprachige Zeitschrift für den Bereich der niederländischen Literatur des Mittelalters (bis etwa 1600). Sie möchte der Mehrsprachigkeit dieses Gebietes gerecht werden, indem nicht nur die Erforschung niederländischsprachiger Werke berücksichtigt werden soll, sondern auch Studien zur französischen, deutschen, englischen oder lateinischen Literatur Platz geboten wird. Auch Texte, die nicht zum literarischen Kanon gezählt werden, können in der Zeitschrift beleuchtet werden. Die Beurteilung der eingesandten Beiträge geschieht durch einen *double-blind peer review*.

—————> www.queeste.verloren.nl

Inhoud/Contents

DANIËL ERMENS	Het handschrift-Van Hulthem in vergelijkend perspectief <i>Over het nummeren van de teksten en het tellen van de verzen</i>	1
EVERT VAN DEN BERG	<i>Beati pauperes spiritu</i> in Gaesdonck <i>Lotgevallen van een preek van Eckhart</i>	29
BART BESAMUSCA	Naar aanleiding van .../Apropos of ... <i>Ene andre tale. Tendensen in de Middelnederlandse late ridderepiek.</i> AN FAEMS EN MARJOLEIN HOGENBIRK (red.)	45
DICK E.H. DE BOER	<i>WBG Weltgeschichte. Eine globale Geschichte von den Anfängen bis ins</i> <i>21. Jahrhundert. Band III & IV.</i> JOHANNES FRIED UND ERNST-DIETER HEHL (eds.), WALTER DEMEL (ed.)	49
YOURI DESPLENTER	<i>Vruchten van de Passie. De laatmiddeleeuwse passieliteratuur verkend aan de</i> <i>hand van Suso's "Honderd artikelen".</i> JOSÉ VAN AELST	52
JUDITH KESSLER	<i>De letter levend maken. Opstellen aangeboden aan Guido de Baere bij zijn</i> <i>zeventigste verjaardag.</i> KEES SCHEPERS & FRANS HENDRICKX (red.)	55
ERIC M. MOORMANN	<i>De Mond der Waarheid. De Bocca della Verità te Rome in woord en beeld van</i> <i>Middeleeuwen tot heden.</i> WIM VAN ANROOIJ	58
ANDREA VAN LEERDAM	<i>De reis van Sint Brandaan. Kritische editie van de Middelnederlandse tekst</i> <i>naar het Comburgse handschrift, met vertalingen van de Middelnederlandse</i> <i>en Middelhoogduitse Reis-versie en van de Oudfranse en Middelnederlandse</i> <i>Navigatio-versie.</i> LUDO JONGEN, JULIA SZIRMAI & JOHAN WINKELMAN (ed.)	59